PROSTOR U PRIPOVIJEDANJU JEDNOJEZIČNIH I DVOJEZIČNIH PREDŠKOLACA

Sanja Baričević
Marijana Bašić

Odjel za kroatistiku, Sveučilište u Zadru
sbaricev@unizd.hr
mabasic@unizd.hr

UDK: 373.21-028.16:[81'242:81'246.2-053.4]
Izvorni znanstveni rad
Primljen: 6.5.2024.
Prihvaćen: 27.9.2024.

Sažetak

Osnove materinskoga jezika djeca usvajaju između treće i četvrte godine, a do polaska u školu moraju razviti prostornu orijentaciju, tj. moći imenovati prostorne odnose. U to se vrijeme razvija i sposobnost smislenoga pričanja ili prepričavanja kraćega slijeda događaja. Iako se isti uzorci usvajanja jezika prepoznaju kod sve djece, govorno-jezični razvoj jednojezične i dvojezične djece mogu se razlikovati. Dvojezična djeca ponekad posjeduju različitu razinu jezičnoga znanja u jezicima kojima istovremeno ovladavaju, a njihov rječnik može biti skromniji u odnosu na rječnik jednojezične djece. Stoga je cilj ovoga rada utvrditi jezične osobitosti jednojezičnih i dvojezičnih predškolaca pri izricanju prostornih odnosa. Kao građa poslužili su transkribirani uzorci govornoga jezika hrvatskih predškolaca iz korpusa CHILDES. Uzorci su prikupljeni s pomoću hrvatske inačice Višejezičnoga instrumenta za procjenu pripovijedanja (MAIN; engl. *Multilingual Assessment Instrument for Narratives*) koji su prevele i prilagodile Hržica i Kuvač Kraljević (2020).

Iz korpusa koji sadrži 143 transkribirana uzorka govorne proizvodnje (pripovijedanja na temelju slikovnoga predloška) ispitanika od pet godina do šezdeset i tri godine izdvojena su 73 uzorka jednojezične i dvojezične djece obaju spolova u dobi 5,1 – 6,11. Svi dvojezični ispitanici žive u dvojezičnome okružju te govore hrvatski i talijanski. MAIN se sastoji od četiriju slikovnih predložaka, ali za potrebe ovoga rada izdvojeni su uzorci pripovijedanja dviju

Ključne riječi:
dvojezičnost, hrvatski jezik, jednojezičnost, predškolska dob, prostorni odnosi

priča (*Ptičice* i *Kozlići*). Izdvojeni transkripti prepisani su i označeni s obzirom na spol i jezik ispitanika (jednojezični i dvojezični), a jezične se osobitosti ispitanika opisuju na temelju raščlambe zastupljenosti vrsta riječi. Raščlanjuju se, među ostalim, pridjevi, prijedložno-padežni izrazi, uporaba i zastupljenost glagola kretanja itd., nakon čega slijedi usporedba među skupinama (djevojčice – dječaci, jednojezični – dvojezični ispitanici).

UVOD

U jezičnome razvoju jednojezične i dvojezične djece uglavnom se prepoznaju slični uzorci usvajanja jezika. Kod dvojezične djece oni se prepoznaju u obama jezicima i dvojezična djeca vrlo rano razvijaju metalingvističku svijest o postojanju dvaju zasebnih jezičnih sustava (Vujnović Malivuk i Palmović, 2015: 21). Također, kada je riječ o morfosintkasi, prihvaćeno je mišljenje da jednojezična i dvojezična djeca morfosintaksu nekoga jezika, odnosno morfosintaktička obilježja, usvajaju istim redoslijedom i u istoj dobi (Vujnović Malivuk i Palmović, 2015: 21 prema Genesee, 2001; Hržica, Čamber i Kaštelančić Igrc, 2021: 160 prema De Houwer, 2005; Brian MacWhinney, 2005; Reich, 2008). Iako se ne razlikuje način usvajanja jezika kod jednojezične i dvojezične djece, u literaturi je istaknuto da se razlikuje njihova jezična sposobnost, odnosno njihova jezična proizvodnja (Hržica i sur., 2021: 162). Dvojezična djeca ponekad posjeduju različitu razinu jezičnoga znanja u jezicima kojima istovremeno ovladavaju, a njihov rječnik može biti skromniji u odnosu na rječnik jednojezične djece. U određenome razdoblju usvajanja jezika broj usvojenih riječi u dvojezične djece u oba jezika odgovara broju usvojenih riječi jednojezične djece u jednome jeziku. Jezična proizvodnja velikim dijelom ovisi o izloženosti jeziku, odnosno jezičnome unosu. Izloženost jeziku „temelj je za razvoj dječjega jezika“ (Kuvač Kraljević, 2017: 18). Izloženost jeziku, prema nekim istraživanjima, dovodi i do različitosti u jezičnoj proizvodnji dječaka i djevojčica. Ta razlika može se promatrati i u izražavanju prostornih odnosa. Prema nekim autorima, rječnik koji roditelji upotrebljavaju u obraćaju dječacima i djevojčicama, odnosno igre koje su namijenjene dječacima i djevojčicama i riječi koje se tijekom igre upotrebljavaju razlikuju se i kod dječaka su više usmjerene na verbaliziranje prostornih odnosa te utječu na usvajanje prostornih odnosa, a to u kasnijoj dobi utječe i na razvoj sposobnosti za koje je nužna dobra orijentacija, poznavanje prostora ili STEM vještine (Pruden i Levine, 2007). Pruden, Levine i Huttenlocher (2011: 1417) navode istraživanja koja potvrđuju da se prema izloženosti jeziku kojim roditelji komuniciraju sa svojom djecom mogu predvidjeti njihove kasnije kognitivne i jezične sposobnosti.

Izloženost jeziku i dob u kojoj dvojezična djeca počinju usvajati drugi jezik među čimbenicima su koji uvjetuju različite tipove dvojezičnosti. Kod dvojezične djece riječ je o horizontalnoj dvojezičnosti te se tipovi dvojezičnosti određuju prema različitim kriterijima kojima se očituje ovladanost dvama jezicima (Pavličević-Franić, 2003: 94). Pavličević-Franić (2003: 94) uopćava u literaturi iznesene stavove

te izdvaja „dvije polarizirane definicije dvojezičnosti: *maksimalističku* (koja podrazumijeva potpuno vladanje jezicima na svim razinama) te *minimalističku* (koja bilingvizmom smatra već i djelomičnu uporabu samo jedne jezične djelatnosti)". Unutar horizontalne dvojezičnosti odnosno horizontalnoga bilingvizma „*čistim ili autonomnim dvojezičnicima* nazivamo govorne osobe koje su oba jezika naučile u djetinjstvu i aktivno njima ovladale na svim razinama, dok se *miješani bilingvizam* javlja u uvjetima kasnijega učenja stranoga jezika što karakterizira neminovno uspostavljanje paralelnih, ali *nejednakovrijednih* jezičnih kodova". Tako je središnji tip dvojezičnosti „s*ubordinirani bilingvizam*, koji ističe da stupanj ovladanosti materinskim i stranim jezikom nikada nije isti te da uvijek postoji jedan primarni, čvrsti, oblikovani sustav forme i sadržaja (obično na dominantnom materinskom jeziku) izrazi kojega se transferiraju u nematerinski kod". U vrtićkoj i predškolskoj dobi i jednojezična i dvojezična djeca upoznaju se s različitim supstandardnim podsustavima hrvatskoga jezika te počinju ovladavati još jednim jezičnim sustavom – standardnim jezikom (Pavličević-Franić, 2003: 97), pa i kod dvojezične i jednojezične djece govorimo o vertikalnoj dvojezičnosti (Pavličević-Franić, 2003: 93).

Kako navodi Kuvač Kraljević (2017: 23), jezični je razvoj složen i zahtjevan „jer traži osigurane preduvjete za svoj razvoj (spoznajne, motoričke, osjetilne) te stabilne uvjete tijekom razvoja – i to unutarnje (dobro djelovanje, npr. radnog pamćenja, mentalnog leksikona, slušne obrade…) i vanjske (okolinsku podršku, društvenu i kulturološku prihvatljivost)". Prostor je temeljna iskustvena domena i može se smatrati najvažnijom jezičnom kategorijom (Pranjković, 2009). „Prostor i sve što je u prostoru jest dakle prva pozornica prema kojoj se upravlja interes djeteta, što je istovremeno prvi izvor njegovih afektivnih reakcija. Te afektivne reakcije su i prva osnovica mentalnog razvoja." (Guberina, 1986: 88). Također, u prostoru se stvaraju uvjeti za motorički razvoj. „Prostor se ostvaruje za novorođenče kroz njegove pokrete, kroz sve ono što njegovi osjeti mogu da prime od stimulusa koji mu nadolaze iz prostora." (Guberina, 1986: 87). Time se ostvaruju uvjeti za razvoj govora. „Razvoj motorike bit će presudan za afektivni i mentalni razvoj koji će onda dovesti i do prve lingvističke riječi." (Guberina, 1986: 87). Djeca do četvrte godine stječu osnove jezika koji usvajaju, a do polaska u školu i jednojezična i dvojezična djeca moraju ovladati prostornom orijentacijom i biti sposobni izražavati prostorne odnose. Djačenko i Lavrentjev (1988), prema Colić i sur. (2017: 140), navode da djeca od 4 do 5 godina „najčešće dobro opažaju i pravilno imenuju prostorne odnose (iza, pored, iznad, ispod), kao i pravac kretanja u prostoru (levo, desno, napred, nazad)".

PROSTOR

Prostorna kognicija podrazumijeva stvaranje i razumijevanje prostornih mapa, percepciju vlastitoga kretanja, određivanje dimenzija u prostoru, razumijevanje/uporabu referentnih okvira, manipulaciju objektima, mentalnu rotaciju, prostornu navigaciju i prostorno procesiranje (Valerjev, 2020). Prema Gardneru (Gardner, Kornhaber i Wake, 1996), prostorna je inteligencija, jedna od sedam vrsta inteligencija, uz lingvističku, logičko-matematičku, prostornu, tjelesno-kinestetičku, glazbenu, interpesonalnu, intrapersonalnu, prirodnu te podrazumijeva: sposobnost primanja vidnih i prostornih informacija, mogućnost njihove preobrazbe i oblikovanje, mogućnost vidnog zamišljanja, čak i kad nema vanjskih podražaja, odlično snalaženje u prostoru, osjećaj za prostorno oblikovanje, linije, boje, oblike, zamišljanje slike u tri dimenzije. Lokalističke teorije, poput kognitivne lingvistike, smatraju prostor temeljnom iskustvenom i jezičnom domenom koja uvjetuje razumijevanje apstraktnih tema.

Cannon i sur. (2007), prema Wu, Li i Degotardi (2021: 3), da bi istražili prostorni jezik djece u ranome jezičnom razvoju i obrazovanju, predlažu sustav koji čini osam kategorija: 1. prostorne dimenzije (npr. veličina – velik, malen), 2. oblici (npr. kvadrat), 3. mjesto i cilj (opis relativnoga položaja), 4. orijentacija i transformacija (npr. skrenuti desno), 5. kontinuirani iznos (npr. cijeli, komad, dio itd.), 6. deikse (ovdje, tamo, gdje itd.), 7. prostorne značajke i svojstva (npr. strana, krivulja, krug, linija) i 8. uzorak (sljedeće, nakon, niz, povećanje, smanjenje). Većina se istraživača slaže da jezik izražava prostornu informaciju u nekoliko temeljnih kategorija: 1. lokacija, 2. prostorni odnosi između objekata ili ljudi i 3. kretanje (Wu i sur., 2021). „Pod topologijom prostora podrazumijeva se razumijevanje odnosa objekta i njihovo smještanje onako kako se to razumijevanje i smještanje odražavaju u jeziku. Tri su osnovna tipa prostornih odnosa koji uključuju lokaciju, smjer i protezanje.“ (Šarić, 2014: 25). Također, prostorna informacija dovodi se u vezu s referencijskim okvirima – intrinzičnim, relativnim i apsolutnim (Levinson i Wilkins, 2006 prema Wu i sur., 2021), odnosno apsolutnim referencijskim okvirima „u kojima operiramo s geografskim točkama stalnog položaja kakve su, primjerice, otoci, planine, izlazeće i zalazeće sunce, ulice i poštanske adrese“ i relativnim referencijskim okvirima „u kojima se prostor u fizičkom svijetu i smještaj u njemu određuju s obzirom na neki referencijski objekt ili više njih“ (Šarić, 2014: 20). Relativni referencijski okviri mogu biti relativno deiktički (*Galerija je iza tebe*.) ili relativno nedeiktički (*Galerija je između Ulice lipa i Ulice jorgo-*

vana.) (Šarić, 2014: 20). Razumijevanje prostornih koncepata prethodi njihovu usvajanju, a onda i proizvodnji riječi kojima se ti odnosi izražavaju.

S obzirom na navedeno, u radu se opisuju morfološka i morfosintaktička obilježja četiriju korpusa – jednojezičnih dječaka i djevojčica te dvojezičnih dječaka i djevojčica. Raščlanjuje se zastupljenost pojedine vrste riječi, a one se dovode u vezu s pojedinim izražavanjem obilježja prostora, primjerice pridjevi s prostornim dimenzijama, prijedložno-padežni izrazi s prostornim odnosima itd.

NAČIN I TIJEK ISTRAŽIVANJA

Kao građa poslužili su transkribirani uzorci govornoga jezika hrvatskih predškolaca iz korpusa CHILDES. Uzorci su prikupljeni s pomoću hrvatske inačice Višejezičnoga instrumenta za procjenu pripovijedanja (MAIN; engl. *Multilingual Assessment Instrument for Narratives*) koji su prevele i prilagodile Hržica i Kuvač Kraljević (2020).

Iz korpusa koji sadrži 143 transkribirana uzorka govorne proizvodnje (pripovijedanja na temelju slikovnoga predloška) ispitanika od pet godina do šezdeset i tri godine izdvojena su 73 uzorka jednojezične i dvojezične djece obaju spolova u dobi 5,1 – 6,11. Jednojezičnih je uzoraka bilo ukupno 39 (53,43 %), a dvojezičnih 34 (46,57 %). Među jednojezičnim uzorcima 22 uzorka (56,41 %) proizvele su djevojčice, a 17 dječaci (43,59 %). Među dvojezičnim uzorcima omjer je bio veći u korist dječaka (64,71 %) koji su proizveli isti broj uzoraka kao jednojezične djevojčice, dok su dvojezične djevojčice proizvele 12 uzoraka (35,29 %). Svi dvojezični ispitanici žive u dvojezičnome okružju te govore hrvatski i talijanski. MAIN se sastoji od četiriju slikovnih predložaka, a za potrebe ovoga rada izdvojeni su uzorci pripovijedanja dviju priča (*Ptičice* i *Kozlići*).

Izdvojeni transkripti prepisani su u MS Word dokument i označeni s obzirom na spol (djevojčice i dječaci) i jezik ispitanika (jednojezični i dvojezični) te pripremljeni za daljnju obradu u MS Wordu i MS Excelu. Transkribirani su uzorci kopirani u novi Word dokument, potom su izostavljeni svi posebni znakovi i objašnjenja korišteni pri transkripciji da bi se moglo pristupiti raščlambi. Raščlamba je započela utvrđivanjem broja proizvedenih pojavnica, tj. duljine svakoga uzorka. Broj proizvedenih pojavnica u pojedinačnoj i ukupnoj građi utvrđen je u Wordu.

Tablica 1. Građa (jednojezični i dvojezični dječaci i djevojčice – JJ m. i JJ f., DJ m. i DJ f.)

Građa	JJ f.	JJ m.	DJ f.	DJ m.
Broj uzoraka	22	17	12	22
Broj pojavnica	1454	835	718	1140
Prosjek pojavnica	66,09	49,18	59,83	51,82

Ukupno je raščlanjeno 4147 proizvedenih pojavnica. Jednojezični su ispitanici proizveli 2289 pojavnica (prosječno 58,69 pojavnica po uzorku), a dvojezični 1858 pojavnica (prosječno 54,65 po uzorku). Prosječno najveći jest broj pojavnica ostvaren u uzorcima djevojčica – jednojezičnih (66,09 pojavnica) te dvojezičnih (59,83 pojavnice), slijede dvojezični dječaci (51,82 pojavnice) te jednojezični dječaci s prosječno 49,18 pojavnica (tablica 1).

Pročišćeni uzorci ulijepljeni su potom u Excel te detaljno raščlanjeni. Raščlamba je započela određivanjem vrsta riječi i zastupljenosti pojedine vrste riječi. Unutar pojedine vrste riječi (imenice, pridjevi) opisana su potom obilježja entiteta koja se nalaze u prostoru, a dalje su na temelju raščlambe priloga, prijedložno-padežnih izraza, glagola (najvećim dijelom glagola kretanja) te mjesnih deiksa (zamjenica i priloga) izdvojeni načini opisa prostornih odnosa (pri čemu je u obzir uzeta topologija prostora – statični i dinamični prostor te referentni okvir). Grafički prilozi izrađeni su u Excelu, a tablice oblikovane na temelju brojčanih podataka izračunanih s pomoću različitih funkcija također u Excelu.

REZULTATI I RASPRAVA

Morfosintaktička obilježja

Raščlamba prostornih značenja uključuje intrinzična i ekstrinzična prostorna obilježja, a ona se izražavaju različitim vrstama riječi. Primjerice, dimenzije entiteta u prostoru, odnosno veličina i oblik pridjevima, ekstrinzični odnosi – suodnos entiteta prijedlozima, statičnost i dinamičnost u prostoru glagolima, perspektiva iz koje se odnosi percipiraju dijelom deiksama. Stoga se u prvome dijelu raščlambe daje uvid u zastupljenost vrsta riječi i najzastupljenije pojavnice u četirima korpusima te se obilježja pojedine vrste riječi uzimaju kao temelj analize prostornih odnosa.

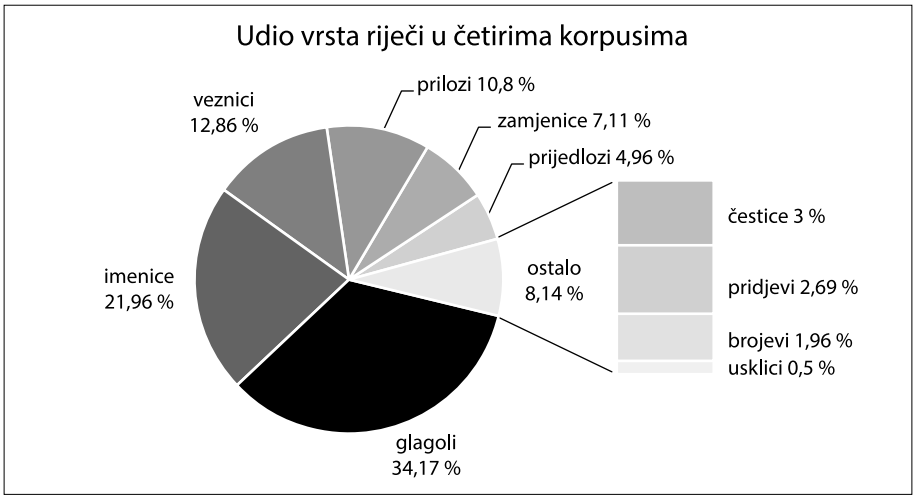

Slika 1. Udio pojavnica prema vrstama riječi u četirima korpusima

U ukupnoj građi (slika 1) najzastupljenije su vrste riječi glagoli (34,17 %), zatim imenice (21,96 %) i veznici (12,86 %), slijede prilozi (10,8 %), zamjenice (7,11 %), prijedlozi (4,96 %), čestice (2,99 %), pridjevi (2,69 %), brojevi (1,96 %) i usklici (0,5 %). Djeca su se u opisu slikovnoga predloška najviše služila glagolima i imenicama. Glagolske i imeničke pojavnice čine više od polovice ukupnoga broja riječi u cijelome korpusu – 2605. Dakle, udio je glagolskih i imeničkih pojavnica ukupno 56,13 %. Aladrović Slovaček (2019: 53), referirajući se na istraživanja glagola i imenica u ranome jezičnom diskursu, navodi da rezultati istraživanja „pokazuju da su u dječjem izražavanju glagoli češći, pojavljuju se više puta od imenica, a javljaju se i u više različitih oblika". Međutim, u osnovnoškolskoj dobi kategorijalna analiza dječjega jezika potvrđuje da se pri opisivanju slika „najčešće javljaju imenice, zatim glagoli, zamjenice te onda ostale vrste riječi" (Aladrović Slovaček, 2019: 54), što se potvrđuje u različitim raščlambama tekstova na hrvatskome jeziku (Cvikić, 2009 prema Aladrović Slovaček, 2019: 54).

Veznik je treća najčestotnija vrsta riječi u korpusu. Tako velik udio veznika opravdava i tip teksta koji se dječjim iskazima stvara. U pripovijedanju – odnosno iznošenju slijeda događaja prema četirima slikama – kao kohezivno sredstvo izdvaja se veznik *i (onda)* u službi konektora. Veznik *i* te vremenski prilog *onda* najzastupljenije su riječi u korpusu, odnosno u svim četirima korpusima. „Najranije i najčešće vezno sredstvo potvrđeno u razvoju pripovjednog diskursa, kao i razvoja složene sintakse uopće, jest konektor *i*" (Košutar i Hržica, 2021:

49). Košutar i Hržica (2021: 50), prema Peterson i McCabe (1991) te Karmiloff i Karmiloff-Smith (2002), navode da je „za pripovijedanje za razliku od, primjerice, spontane konverzacije, karakteristična visoka zastupljenost konektora". Tako autorice potvrđuju da u pričama petogodišnje djece „gotovo svaki iskaz sadrži *i*, samostalno ili u kombinaciji s drugim veznim sredstvima, dok se raznolikost ostalih oblika povećava" (Košutar i Hržica, 2021: 51). Istraživanje koje provodi Choi 2007 (prema Košutar i Hržica, 2021: 51–52) pokazuje da je u osobnim pričama djece engleskoga govornog područja „*i* najčešći u pričama šestogodišnjaka i tek u desetogodišnjaka opada, dok se zastupljenost ostalih veznih sredstava s dobi povećava" (Košutar i Hržica, 2021: 51–52), što potvrđuje i istraživanje konektora u pripovjednome diskursu djece predškolske dobi koje provodi Kuvač (2004). „Uporaba konektora *i* u funkciji opisivanja u predškolskoj se dobi smatra univerzalnom, odnosno potvrđena je u svim dosadašnjim istraživanim jezicima" (Košutar i Hržica, 2021: 53). Stoga se čini opravdanom i zastupljenost konektora *i* u raščlanjenom korpusu, odnosno u jednojezičnih i dvojezičnih predškolaca gdje je ona gotovo jednako zastupljena u svim četirima korpusima (vidi tablicu 2).

Zanimljivo je da su u svim korpusima najzastupljenije vrste riječi redom – glagoli (u rasponu 33,33 % – 34,97 %), imenice (21,14 % – 23,63 %), veznici (12,16 % – 13,77 %), prilozi (9,36 % – 11,4 %), zamjenice (5,77 % – 7,79 %), prijedlozi (3,8 % – 5,73 %). Redoslijed prema zastupljenosti ostalih vrsta riječi tek se neznatno razlikuje u četirima korpusima. Tako su u korpusu jednojezičnih dječaka najzastupljenija vrsta riječi nakon prijedloga čestice – 2,46 %, slijede pridjevi i brojevi čiji je udio isti – 2,22 %, usklik u iskazima nije zabilježen. Kod jednojezičnih je djevojčica redoslijed nakon prijedloga sljedeći: čestice – 2,92 %, pridjevi – 2,62 %, brojevi – 1,95 % i usklici – 0,73 %. Kod dvojezične djece zastupljenost se razlikuje, ali neznatno, pa je kod dječaka nakon prijedloga najzastupljenija vrsta riječi pridjev – 3,23 %, a kod djevojčica čestica – 3,44 %. Nakon pridjeva u dvojezičnih dječaka slijede čestice – 3,15 %, brojevi – 1,23 % te usklici – 0,77 %, a u djevojčica brojevi – 2,85 %, pridjevi – 2,49 % te usklici – 0,12 %. Usporedi li se zastupljenost pojedine vrste riječi u cjelovitome korpusu s njihovom zastupljenošću u pojedinim korpusima, zaključuje se da su razlike manje od dva postotna boda (slika 2). Pri opisu prostora iskaz jednojezičnih i dvojezičnih ispitanika obaju spolova ne razlikuje se značajnije kada je riječ o udjelu proizvedenih pojavnica raščlanjenih s obzirom na vrstu riječi.

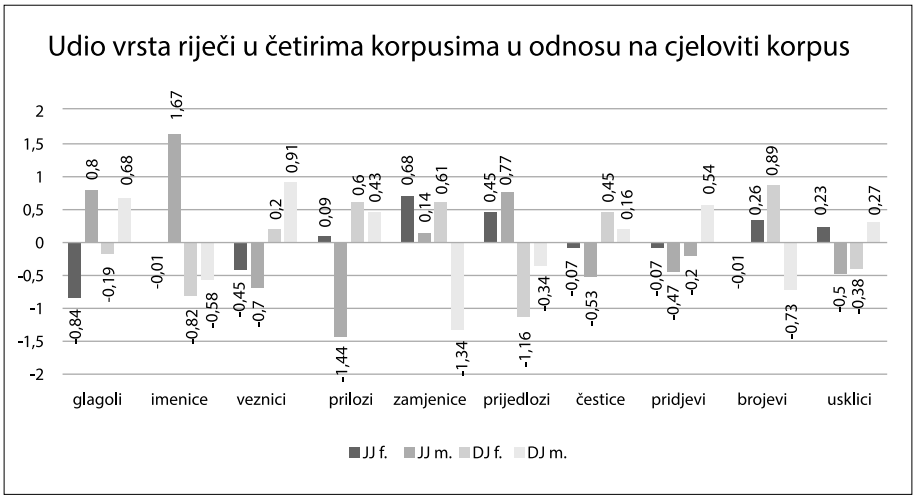

Slika 2. Udio vrsta riječi u četirima korpusima u odnosu na cjeloviti korpus

U istraživanju koje provodi Vuletić (1991), prema Stančić i Ljubešić (1994: 258), na temelju uzoraka 519 osoba u 114 različitih govornih situacija određen je redoslijed vrsta riječi prema njihovoj relativnoj frekvenciji: „glagoli 23 %, imenice 19 %, zamjenice 18 %, veznici 10 %, prilozi 10%, prijedlozi 6%, čestice 5%, pridjevi 4%, brojevi 3% i uzvici 2%“. U ovdje analiziranom su korpusu prilozi i veznici zastupljeniji od zamjenica, što se dijelom može tumačiti iznošenjem događaja prema slikama – odnosno pripovijedanjem.

U raščlanjenim iskazima udio deset najzastupljenijih pojavnica tek se neznatno razlikuje – najmanji je u dvojezičnih djevojčica – 32,88 %, a najveći u iskazima dvojezičnih dječaka – 36,52 % (tablica 2). Zastupljenost pojedinih vrsta pojavnica neznatno je različita u korpusima, pa je udio riječi *i* kao najzastupljenije pojavnice u iskazima jednojezičnih dječaka – 8,62 %, dok je kod dvojezičnih dječaka taj udio – 9,21 %. Zastupljenost te pojavnice u korpusima djevojčica razlikuje se tek u 0,25 postotnih bodova (jednojezične djevojčice – 9,9 %, dvojezične djevojčice – 9,75 %).

Tablica 2. Najzastupljenije natuknice u korpusima

Red. br.	JJ f.	udio	JJ m.	udio	DJ f.	udio	DJ m.	udio
1.	i	9,90	i	8,62	i	9,75	i	9,21
2.	onda	7,36	onda	7,19	onda	6,69	onda	7,02
3.	mačka	3,16	mačka	3,59	lisica	2,51	pa	3,25
4.	a	2,61	mama	2,99	mačka	2,37	ptica	2,81
5.	biti	2,48	lisica	2,75	mama	2,23	mačka	2,54
6.	ona	2,48	biti	2,51	jedan	2,09	malen	2,46
7.	lisica	2,27	a	2,51	kozlić	1,95	on	2,28
8.	doći	2,06	za	2,40	biti	1,95	lisica	2,02
9.	koza	1,99	doći	2,28	malen	1,67	mama	1,93
10.	malen	1,99	ovaj	1,68	a	1,67	pas	1,93
Σ		36,30		36,52		32,88		35,45

Od prijedloga u korpusima među deset najzastupljenijih pojavnica bilježi se samo prijedlog *za*, i to kod jednojezičnih dječaka. Osobne zamjenice ne pojavljuju se u tome korpusu, ali je zabilježena pokazna zamjenica *ovaj* (koja se uz imenicu pojavljuje odnoseći se na referenta). Nadalje, pridjev *malen* nije među deset najzastupljenijih pojavnica također samo u tome korpusu. U svim je korpusima zabilježen veznik *i*, u korpusu dvojezičnih dječaka nema veznika *a*, ali samo u tome se korpusu među deset najzastupljenijih pojavnica bilježi veznik *pa*. Glagol *biti* najzastupljeniji je glagol u korpusima jednojezičnih i dvojezičnih djevojčica, a uz glagol *biti* u tim je korpusima među deset najzastupljenijih pojavnica i glagol *doći*. U iskazima dvojezičnih dječaka glagol nije među deset najzastupljenijih pojavnica, a imenica je čak pet.

Imenice

Među najzastupljenijih deset natuknica u svim su korpusima najzastupljenije imenice – u iskazima jednojezičnih djevojčica: *mačka, lisica, koza*; jednojezičnih dječaka: *mačka, mama, lisica*, dvojezičnih djevojčica: *lisica, mačka, mama, kozlić* i dvojezičnih dječaka: *ptica, mama, mačka, lisica, pas* (tablica 2). Treba naglasiti da je u svakoj od priča riječ o obitelji, napadaču i spasiocu. Takvi su likovi poznati djeci različite dobi u različitim kulturama te su česti u bajkama, dječjemu govoru i govoru usmjerenomu djeci. Pogrešno imenovanje likova ne smatra se pogreškom. Ispitanici pticu prepoznaju kao *gavrana*, *galeba*, *vranu*,

sokola ili *orla*, *ptići* su *pilići*, *kozlići* su *kozlići*, *kozice*, *ovčice*, *janje*, *jarac*, *jarček*, *konj*, *krava*, a *pas* je *vuk*. Takvi primjeri kao i umanjenice (primjer 1) te korištenje sintagma u kojima se određuje obiteljski odnos – *mama ptica* – (primjer 2) karakteristični su u obraćanju djeci i književnim tekstovima koji su im namijenjeni te su česti u dječjemu govoru[1].

(1) E jedna ovčica [* s] je pasala [* m] travu. I mala ovčica [* s] je pala u vodu. Zapravo koza, oprosti. Ne, ne, jarac [/] jarac [/] jarac, mali jarček. (M-HR-15)
(2) I onda je došla mama ptica. (B-RI-27)

Pridjevi

Iz cjelovitoga su korpusa izdvojeni svi pridjevi. Ukupno su najveći broj pridjevnih pojavnica upotrijebile jednojezične djevojčice. U njihovu je korpusu zabilježeno 12 različitih pridjevnih natuknica (tablica 3). Dječaci, jednojezični i dvojezični, upotrijebili su po devet različitih pridjeva, a najmanji je broj različitih pridjeva zabilježen u iskazima dvojezičnih djevojčica – njih osam. Ukupno je u korpusima zabilježen 21 različit pridjev. Samo su tri pridjeva, *malen*, *velik* i *sretan*, zabilježena u svim korpusima. Treba ipak naglasiti da su u svim korpusima najzastupljeniji oni pridjevi koji se odnose na veličinu – *malen* i *velik*[2]. Takva se zastupljenost tih dvaju pridjeva može tumačiti i time što se odnose na likove u iskazima, a može ih se povezati i s odnosom djeca – maleni i odrasli – veliki.

Tablica 3. Pridjevi u korpusima navedeni prema zastupljenosti

Red. br.	JJ f.	JJ m.	DJ f.	DJ m.
1.	malen	malen	malen	malen
2.	velik	velik	velik	velik
3.	gotov	sretan	crven	gladan

[1] Više o pravilima transkripcije i korištenim oznakama vidi na mrežnim stranicama Leibniz-Zentrum Allgemeine Sprachwissenschaft (ZAS), tj. u dokumentu *CLAN transcription rules for MAIN*.

[2] Raščlanjujući pridjeve u korpusu troje djece – Vjerana, Marine i Antonije starih od 1,5 do 3,0 godine, Kuvač i Cvikić (2002: 113) utvrdile su „da sva djeca dijele isto, prvo obilježje pridjeva, a to je obilježje veličine. To navodi na zaključak da se obilježje veličine prvo usvaja“, što je potvrdilo njihova dotada provedena istraživanja redoslijeda usvajanja pridjeva u spontanome govoru (Kuvač i Cvikić, 2001). Pridjevi *malen* i *velik* u njihovu korpusu pripadaju najzastupljenijim pridjevima i prvi su pridjevi, kojima se izražava veličina, koje djeca usvajaju.

Red. br.	JJ f.	JJ m.	DJ f.	DJ m.
4.	sljedeći	gotov	sjajan	gotov
5.	tužan	isti	fin	sretan
6.	sretan	strašan	spašen	zločest
7.	crn	mačkin	srednji	cijeli
8.	cijel	otvoren	sretan	tužan
9.	ukusan	crn		spašen
10.	mlađi, fin, isti			

Zanimljiv je primjer u iskazu dvojezične djevojčice koja je uz *velik* i *malen* upotrijebila i pridjev *srednji* (primjer 3). Posvojni je pridjev zabilježen samo jedanput, i to u korpusu jednojezičnoga dječaka (primjer 4). Pridjev *cijeli* odnosi se na vrijeme (primjer 5), ali i na prostornu cjelinu (primjer 6). Slijed slika iznosi se pridjevom *sljedeći* samo u iskazima jedne jednojezične djevojčice (primjer 7). Od boja pojavljuju se samo *crn* (primjer 8) i *crven* (primjer 9). Zanimljivo je da se pridjev *gotov* javlja u sintagmama i rečenicama u korpusima jednojezičnih dječaka i djevojčica te dvojezičnih dječaka. Taj su pridjev vjerojatno usvojila djeca kojoj su bile čitane ili pripovijedane različite priče, bajke i sl. (primjeri 10–12). Neki se primjeri javljaju samo u dvojezičnome korpusu, primjerice *spašen* (primjer 13 i 14).

(3) Onda veliki kozlić mama, manji kozlić, mali [/] mali kozlić i srednji kozlić su sretni. (BI-POR-05)
(4) Pas je ugrizao <za mačku> [* m] <za mačkin> [* m] rep. (M-HR-24)
(5) I [/] i onda tako [/] tako je [* m] orao [* s] ga je ulovio [* m] cijeli dan je [* m] lisicu. (B-POR-23)
(6) I lisica kako iza drveta ulazi [* s]. I tu je. A kako jedno malo dijete pase travu. Ali ne vidi se baš cijeli [* m]. (M-HR-01)
(7) A ta jedna koza (.) ulovio je za [* m] lisic [* m] za nogu. I na sljedećoj koza gleda. (M-HR-01)
(8) I brzo 0je mama dala jednu kao crvenu glistu da pojest [* m]. (B-POR-18)
(9) I onda ptica crna je bila na drvetu. (M-HR-40)
(10) Čiča miča gotova je priča. (M-HR-07)
(11) Gotova priča. (M-HR-15)

(12) I gotovo. Gotova priča. (B-POR-21)
(13) I onda su ovce [* s] bi [//] bile spašene. (BI-POR-12)
(14) I svi su spašene [* m]. (BI-POR-21)

Prijedlozi i prijedložno-padežni izrazi

Jednojezična i dvojezična djeca prijedloge, odnosno prijedložno-padežne izraze, usvajaju istovremeno, ali kasnije od punoznačnih riječi, a usvajanje ovisi o izloženosti djece tim riječima i izrazima (Hržica i sur., 2021: 159). Hržica i sur., (2021: 162) potvrđuju da se i u hrvatskome jeziku prvo usvajaju prostorni prijedlozi, zatim vremenski te ostali. Redoslijed je usvajanja prijedloga sljedeći: prvi prijedlog kojim se djeca koriste prijedlog je *u* i *z*a izražavanje lokacije i za izražavanje smjera, zatim *na* (također za izražavanje lokacije i smjera), slijede *s(a)* + I, *za* + A i *od* + G, *po* + L i *po* + A kao i *iz* + G, *kod* + G i *s(a)* + G. Autorice zaključuju da s vremenom djeca upotrebljavaju sve više prijedloga, nekima se koriste često, gotovo rutinski, nekima manje često, neke od njih upotrebljavaju samo neka djeca, neke sva djeca, a sve prijedloge koje su upotrebljavala jednojezična djeca upotrebljavali su i dvojezični ispitanici. To se potvrđuje i u ovdje analiziranim iskazima jednojezične i dvojezične djece (Hržica i sur., 2021: 166–167).

Tablica 4. Usporedba zastupljenosti prijedloga u jednojezične i dvojezične djece u dvama istraživanjima

Red. br.	Hržica i sur. (2021)		autori (2024)	
	JJ	DJ	JJ	DJ
1.	u + A	u + L	za + A	za + A
2.	s(a) + I	u + A	na + L	u + A
3.	u + L	s + I	u + L	na + A
4.	na + A	za + A	po + A	na + L
5.	za + A	kod + G	u + A	u + L
6.	na + L	na +A	na + A	iz + G
7.	od + G	na + L	do + G	od + G
8.	kod + G	od + G	od + G	po + A
9.	iz + G	bez + G	iz + G	za + I
10.	po + L	ispod + G	iza + G	s + I

U tablici 4 navedeni su najzastupljeniji prijedlozi u istraživanju Hržica i sur. (2021) te u ovdje analiziranim korpusima jednojezične i dvojezične djece. Tako

se među deset najzastupljenijih prijedložno-padežnih izraza u obama korpusima nalaze sljedeće prijedložno-padežne sveze: *u* + A, *u* + L, *na* + A, *za* + A, *na* + L, *od* + G. Riječ je, dakle, prvenstveno o prostornim prijedlozima.

U građi raščlanjenoj za potrebe ovoga istraživanja ukupno je zabilježeno 13 prijedloga (tablica 5). Najmanji broj različitih prijedloga upotrijebile su dvojezične djevojčice (ukupno šest), dok su ostale skupine ispitanika upotrijebile po devet prijedloga. Najviše je prijedložno-padežnih izraza zabilježeno kod jednojezičnih djevojčica, slijede dvojezični te jednojezični dječaci, a najmanje se prijedložno-padežnih izraza bilježi u iskazima dvojezičnih djevojčica. Prijedlozi *u*, *na*, *za*, *iz*, *po* zabilježeni su u svim korpusima. Ispitanici upotrebljavaju prijedloge *u*, *na*, *za*, *s*, *po* s različitim padežima. Ostali prijedlozi zabilježeni u korpusima uključuju prijedloge: *bez*, *kod*, *prema*, *od*, *ispod*, *s(a)*, *iza* i *do*. Prijedlog *prema* zabilježen je samo u jednom primjeru dvojezičnoga dječaka, kao i prijedlozi *kod* i *bez*. Prijedlog *ispod* zabilježen je pak samo u korpusu jednojezičnoga dječaka. Također, treba naglasiti da se zastupljenost pojedinih prijedloga razlikuje kod jednojezične i dvojezične djece te kod dječaka i djevojčica.

Tablica 5. Zastupljenosti prijedloga u korpusima jednojezičnih i dvojezičnih dječaka i djevojčica

Prijedlozi	JJ f.	JJ m.	DJ f.	DJ m.
do + G	5,43	6	–	–
iz + G	4,34	4	6,25	3,23
iza + G	3,26	6	–	–
kod + Ø[3]	–	–	–	1,61
kod + G	–	–	–	1,61
na + A	7,61	2	12,5	12,9
na + L	15,22	8	3,12	11,3
od + G	4,35	–	12,5	–
po + A	8,7	8	3,12	3,23
po + L	3,26	2	–	1,61
prema + D	–	–	–	1,61
s(a) + I	3,26	4	–	6,45
s(a) + G	–	2	–	–
u + A	6,52	10	25	8,06

[3] Dvojezično je dijete proizvelo rečenicu u kojoj nedostaje dopuna uz prijedlog *kod*: „<i onda> [/] <i onda tamo kod> [///] onda tamo se penjala tamo.“ (B-POR-07).

Prijedlozi	JJ f.	JJ m.	DJ f.	DJ m.
u + L	10,87	8	–	8,06
za + A	23,92	34	31,26	33,88
Za + I	3,26	4	–	4,84
za + 0[4]	–	2	6,25	1,61

U svim četirima korpusima najzastupljeniji je prijedložno-padežni izraz *za* + A, čiji je udio u rasponu od 23,92 % kod jednojezičnih djevojčica do 34 % kod jednojezičnih i 33,88 % kod dvojezičnih dječaka. Slijede prijedlozi *u* i *na*, ali njihova se zastupljenost razlikuje kod jednojezične i dvojezične djece kao i kod djevojčica i dječaka. Zanimljivo je da je kod jednojezične djece prijedlog *na* značajno zastupljeniji u prijedložno-padežnim izrazima s lokativom nego s akuzativom. Tako je u korpusima u iskazima jednojezične djece udio prijedložno-padežnih izraza *na* + L značajno veći (djevojčice – 15,22 %, dječaci – 8 %) nego udio prijedložno-padežnih izraza *na* + A (djevojčice – 7,61 %, dječaci – 2 %), dok je kod dvojezične djece udio prijedložno-padežnih izraza *na* + A značajno veći (djevojčice – 12,5 %, dječaci – 12,9 %) nego udio prijedložno-padežnih izraza *na* + L (djevojčice – 3,12 %, dječaci – 11,3 %).

Kada je riječ o prijedložno-padežnim izrazima s prijedlogom *u*, zanimljivo je da se kod dvojezičnih djevojčica bilježi samo uporaba prijedloga *u* s akuzativom. Kod dvojezičnih dječaka isti je udio prijedložno-padežnih izraza *u* + A i *u* + L (8,06 %). U korpusu jednojezičnih djevojčica zastupljeniji su prijedložno-padežni izrazi *u* + L (10,87 %), a kod jednojezičnih dječaka prijedložno-padežni izrazi *u* + A (10 %). I njihovo je značenje isključivo prostorno. Rijetki su primjeri odstupanja/pogreške u uporabi (i u jednojezičnih i u dvojezičnih ispitanika), kao u primjeru 15.

Prijedlog *po* zabilježen je češće s akuzativom nego s lokativom, odnosno u značenju namjere nego u prostornome značenju. Prijedložno-padežni izraz *po* + A zastupljen je u svim četirima korpusima (jednojezični: djevojčice – 8,7 %, dječaci – 8 %; dvojezični: djevojčice – 3,12 %, dječaci – 3,23 %). Prijedložno-padežni izraz *po* + L u korpusu dvojezičnih djevojčica nije zabilježen, a njegov je znatno manji udio u svim ostalim korpusima (jednojezične djevojčice – 3,26 %; dječaci – 2 %; dvojezični dječaci – 1,61 %). Treba istaknuti da je uglavnom riječ o pogrešnoj uporabi padeža uz prijedlog *po* i da on ni u jednom korpusu nije zabilje-

[4] Nulom su označeni primjeri u kojima dijete nakon prijedloga rabi infinitiv glagola: „<donesla [: donijela] je> [/] donesla [: donijela] je crviće. I dala za jesti malim ptičicama.“ (B-POR2).

žen u prijedložno-padežnom izrazu *po* + L kojim se izražava prostor. Zabilježena je uporaba prijedložnoga lokativa umjesto dativa (primjeri 16 i 17) ili pogrešna uporaba prijedloga i padeža (primjer 18).

(15) Mali janjić [* m] [* s] je [/] je išao u vodi [* m]. (B-POR-04)
(16) Otišla je po [//] djeci po hranu. (M-HR-12)
(17) Velika ptičica <ode po [/] po> [///] malim ptičicama ide po hranu. (M-HR-52)
(18) Uzmeo [* m] 0ju je <po repu> [* m]. Pa onda trči po nju. (B-RI-07)

U korpusu dvojezičnih djevojčica zabilježeni su sljedeći prijedložno-padežni izrazi: *za* + A, *u* + A, *na* + A, *od* + G, *iz* + G, *na* + L, *po* + A. Kada je riječ o izražavanju prostornih odnosa, zanimljivo je da se prijedlog *od* + G javlja samo u iskazima djevojčica. Osim što se njime izražavaju posvojna značenja (primjer 19) ili značenje udaljavanja (primjer 20), kod dvojezičnih djevojčica on se upotrebljava i pri izražavanju prostornoga odnosa u kojemu bi uobičajenija bila prijedložno-padežna sveza *s* + G (primjer 21). U korpusu jednojezičnih djevojčica upotrijebljen je prijedložni izraz *s* + G (primjer 22). Prijedložno-padežni izraz *iza* + G upotrijebljen je samo u iskazima jednojezične djece (primjeri 23–25). U iskazu dvojezične djece zabilježen je primjer uporabe prijedložno-padežnoga izraza *iz* + G (primjer 26).

(19) I dok tata i mama ovca [* m] [* s] piju sestra od te ovce [* s] jede travu. (B-POR-12)
(20) I onda je mačka bježala od pasa [* m]. (M-HR-37)
(21) I onda je ptičica skakala dolje od [* m] neke grane. (B-RI-21)
(22) Onda je lisica iskočila sa [* m] drveta. (M-HR-38)
(23) A tu je iza stabla lisica. (M-HR-03)
(24) Dok je jedna jela travu lisica je vrebala iza drveta. (M-HR-22)
(25) Onda vuk [* s] je skočio iza drveta. (M-HR-25)
(26) A lisac ga je gledao iz [* m] drveća. (B-POR-23)

Također, treba navesti da se prijedlog *za* upotrebljavao u svezama *za* + infinitiv (primjeri 27 i 28). Takvih je primjera više zabilježeno u iskazima dvojezične djece. Prijedložno-padežna sveza *za* + A upotrijebljena je i u značenju namjene (primjer 29). Sveza *za* + I upotrijebljena je u prostornome značenju i ta je uporaba

zastupljenija u jednojezične djece (primjer 30) iako je zabilježen i primjer u dvojezičnome korpusu (primjer 31).

(27) I onda je mama došla. I dala je za jesti. (M-HR-41)
(28) I dala za jesti malim ptičicama. (B-POR-02)
(29) I rekla je +"/. +" kako fina večera za moj želudac. (B-RI-24)
(30) Onda je za njim trčala. (M-HR-26)
(31) I onda je pas trčio [* m] za mačkom. (B-POR-02)

Prostorna značenja najčešće se izražavaju padežnim i prijedložno-padežnim izrazima (Pranjković, 2009). Pranjković (2001) prijedloge dijeli „s obzirom na leksičkosemantčka svojstva" na dimenzionalne i nedimenzionalne. Dimenzionalne prijedloge dalje dijeli na prostorne (lokalne) i vremenske (temporalne). S obzirom na „suodnose predmeta koji se može odrediti kao objekt lokalizacije" te „drugog predmeta u relaciji s kojim se prvome određuje mjesto, tj. lokalizatora" (Pranjković, 2001: 7), u hrvatskome jeziku izdvaja „dvadeset konkretnijih prostornih odnosa koji se označavaju ili konkretiziraju prijedlozima" (Pranjković, 2001: 8): prelokativnost, postlokativnost, supralokativnost, sublokativnost, intralokativnost, ekstralokativnost, adlokativnost, ultralokativnost, laterlana lokativnost, ekstremalna lokativnost, prolokativnost, cirkumlokativnost, centrumlokativnost, translokativnost, ekvilokativnost, interlokativnost (linearni i skupni interesiv), alterlokativnost, frontalna lokativnost, direktivna lokativnost (opća direktivno-granična lokativnost), ablokaivnost.

U korpusima su zabilježeni sljedeći odnosi:

- postlokativnost[5]: Zabilježena je samo kod jednojezičnih dječaka i djevojčica (primjeri 32 i 33). Prijedlog *iza* zabilježen je i u priložnoj ulozi (primjer 34).

(32) I lisica kako iza drveta ulazi [* s]. (M-HR-01)
(33) I onda je [* m] lisica se skrila iza drveta. (M-HR-40)
(34) A dok je davao toj jednoj drugoj [* m] je bila iza. (M-HR-19)

- supralokativnost[6]: Izrečena je prijedložno-padežnim izrazom *na* + A (primjer 35), *na* + L (primjer 36) i *po* + L (primjer 37). Treba napomenuti da je prijedlog *po* zabilježen u prostornom značenju samo u jednome primjeru u korpusu jedno-

5 „OL nalazi se ili kreće sa stražnje, nalične strane." (Pranjković, 2001: 9)
6 „OL nalazi se ili kreće u vršnom dijelu, po površini L ili iznad njega." (Pranjković, 2001: 9)

jezičnih djevojčica.

(35) <I onda ju je> [///] mačka se popela na stablo. (M-HR-19)
(36) Prije još je sokol je [* m] bio na grani. (M-HR-15)
(37) I onda se [* m] ona ovak(o) grebla po drvetu. (M-HR-09)

- sublokativnost[7]: Zabilježen je samo jedan primjer prijedloga *ispod* u priložnoj funkciji kod jednojezičnoga dječaka (primjer 38).

(38) A ispod je bio pas. (M-HR-14)

- intralokativnost[8]: Taj je odnos izrečen prijedložno-padežnim izrazima *u* + A (primjeri 39 i 40) i *u* + L (primjer 41 i 42), a zabilježen je u svim korpusima.

(39) I mala ovčica [* s] je pala u vodu. (M-HR-15)
(40) Išla 0je u jezero. (B-POR-05)
(41) Vidim malu kozu koja se utapa u rijeci. (M-HR-38)
(42) Jedna ko [//] koza je u [/] u [/] u moru [* s]. (B-POR-15)

- ekstralokativnost[9]: U svim je korpusima zabilježen prijedložno-padežni izraz *iz* + G, i to kod šestero ispitanika (primjeri 43–45).

(43) A lisac ga je gledao iz [* m] drveća. (B-POR-23)
(44) A ove dvije su izašle van iz vode. (M-HR-15
(45) <pa joj je> [///] pa 0ga je izvadila iz vode. (B-RI-06)

- direktivna lokativnost[10]: Zabilježeni su primjeri opće direktivnosti s prijedlogom *prema* (primjer 46) i direktivno-granične lokativnosti s prijedlogom *do* (primjer 47).

(46) I onda mačka ide prema ptičicama. (B-RI-15)
(47) Mama dođe do pilića [* s]. (M-HR-14)

[7] „OL u relaciji je s nižim ili donjim dijelom.“ (Pranjković, 2001: 9)
[8] „OL nalazi se unutar ili u granicama L ili se kreće prema njegovoj unutrašnjosti.“ (Pranjković, 2001: 9)
[9] „OL nalazi se ili kreće izvan (granica) L.“ (Pranjković, 2001: 9)
[10] „OL kreće se u smjeru L. S obzirom na to to je li granica kretanja fiksirana, razlikuju se: a) opća direktivnost – *k(a) D (središtu grada /zaputiti se/), prema D/(L) (granici /putovati/), u smjeru, u pravcu G (kolodvora).* b) direktivno-granična lokativnost – *do G (zida), u A (luku), na A (cilj), do u A (centar), do pred A (ulaz), do na A (vrh brijega), do iza G (ugla).*“ (Pranjković, 2001: 10)

- ablokativnost (ili ablativna lokativnost)[11]: Zabilježena je u prijedložno-padežnom izrazu s prijedlogom *od* + G (primjer 48).

(48) I lisica je bježale [* m] od [//] bježala od ptice. (B-RI-25)

Ostali prostorni odnosi (prelokativnost, adlokativnoti, ultralokativnosti, lateralne lokativnosti, ekstremna lokativnosti, prolokativnosti, cirkumlokativnosti, centrumlokativnosti, translokativnosti, ekvilokativnosti, interlokaivnosti, alterlokativnosti i frontalna direktivnost) nisu zabilježeni u iskazima, odnosno nisu izrečeni prijedlozima.

Prilozi

U iskazima i jednojezičnih i dvojezičnih ispitanika najveći je udio vremenskih priloga. Kako je već navedeno, prilog u tome slučaju ima funkciju konektora i jedna je od najzastupljenijih riječi (pojavnica) u analiziranim iskazima.

Tablica 6. Prilozi u korpusima prema vrsti

Prilozi	JJ f.	JJ m.	DJ f.	DJ m.
vremenski	71,43	71,44	58,33	66
mjesni	10,99	9,18	14,29	16
načinski	8,24	6,12	15,48	10,67
količinski	5,49	9,18	4,76	4
uzročni	2,2	0	2,38	0
ostali	1,65	4,08	4,76	3,33

U svim korpusima najveći je udio vremenskih priloga – u rasponu od 58,33 % u korpusu dvojezičnih dječaka do 71,43 % u korpusu jednojezičnih djevojčica odnosno do 71,44 % u korpusu jednojezičnih dječaka (tablica 6). Udio je mjesnih priloga u korpusima od 9,18 % kod jednojezičnih dječaka do 16 % kod dvojezičnih dječaka. Načinski su prilozi zastupljeniji od mjesnih samo u korpusu dvojezičnih djevojčica gdje je udio mjesnih priloga 14,29 %, a načinskih 15,48 %, dok je udio količinskih priloga (9,18 %) veći od udjela načinskih priloga (6,12 %) u korpusu jednojezičnih dječaka. Uzročni se prilozi bilježe u korpusima jednojezičnih djevojčica – 2,2 % i dvojezičnih djevojčica – 2,38 %.

[11] „OL kreće se tako da se udaljuje od L, kretati se može s različitih pozicija u odnosu na L.“ (Pranjković, 2001: 10)

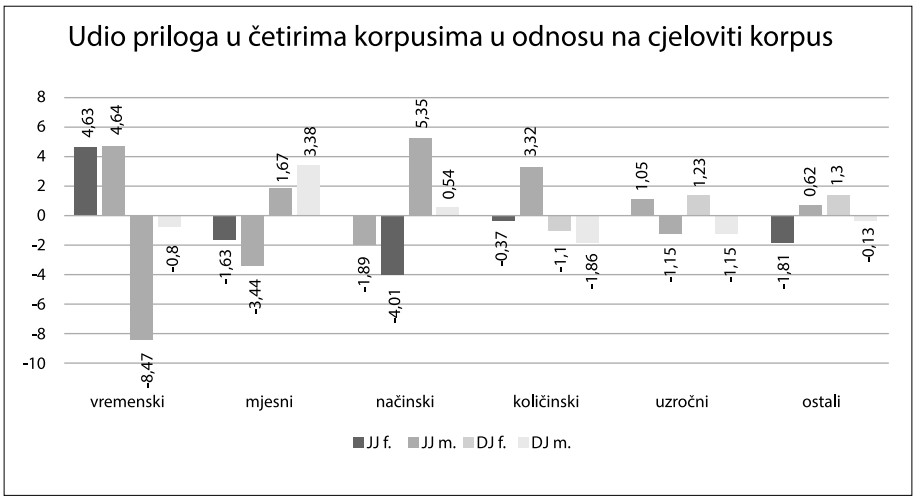

Slika 3. Udio priloga u četirima korpusima u odnosu na cjeloviti korpus

Ako se usporedi zastupljenost priloga u pojedinome korpusu u odnosu na prosječnu zastupljenost u cjelovitome korpusu (slika 3), zaključuje se da su razlike najveće kod proizvodnje najzastupljenijih priloga. Čak 66,8 % priloga u cjelovitome korpusu čine vremenski prilozi. Najmanje od te vrijednosti odstupali su dvojezični dječaci (-0,8 postotnih bodova), a najviše, i to negativno, dvojezične djevojčice (-8,47 postotnih bodova). Odstupanje jednojezičnih djevojčica i dječaka imalo je pozitivan predznak i gotovo identične vrijednosti (4,63 postotna boda djevojčice odnosno 4,64 postotna boda dječaci). Udio mjesnih priloga u cjelovitome korpusu iznosi 12,62 %. Usporedi li se zastupljenost tih priloga u četirima korpusima u odnosu na cjeloviti korpus, zaključuje se da su odstupanja veća kod dječaka nego kod djevojčica. Zanimljivo je napomenuti i da jednojezični ispitanici odstupaju negativno (djevojčice za 1,63, a dječaci za 3,44 postotna boda), a dvojezični pozitivno od prosjeka (djevojčice za 1,67, a dječaci za 3,38 postotnih bodova).

Mjesni se prilozi dijele na priloge mjesta, smjera i cilja. „S obzirom na osnovu riječi priloge dijelimo na nepunoznačne (sinsemantične) riječi – zamjenički prilozi i na punoznačne (autosemantične) – imenski prilozi.“ (Kuštović, 2009: 21). U korpusu prilozi smjera nisu zabilježeni. „Kada govore o zamjeničkim prilozima, gotovo sve gramatike navode da zamjenički prilozi uspostavljaju odnos prema kategoriji lica, odnosno prema sugovornicima govornoga čina.“ Tako su „prilozi koji označavaju prostor u blizini **govornika**“: ovdje, ovamo, ovuda, „koji označa-

vaju prostor u blizini **sugovornika**“: tu, tamo, tuda i „koji označavaju prostor udaljen i od govornika i od sugovornika“: ondje, onamo, onuda. (Kuštović, 2009: 22).

Deiktički prilozi *tu* i *tamo* u raščlanjenoj su građi korišteni u značenju mjesta. Iz četiriju korpusa izdvojeni su svi mjesni prilozi (tablica 7). Djevojčice su proizvele po šest različitih mjesnih priloga s tim da su se njima češće koristile jednojezične djevojčice. Jednojezični dječaci proizveli su pet različitih mjesnih priloga, a dvojezični njih sedam. Kod dječaka mjesnim se prilozima za razliku od djevojčica češće služe dvojezični ispitanici.

Tablica 7. Mjesni prilozi

JJ f.		JJ m.		DJ f.		DJ m.	
prilozi	**broj**	**prilozi**	**broj**	**prilozi**	**broj**	**prilozi**	**broj**
tu	11	tu	6	tu	2	tamo	6
tamo	3	negdje	1	dokle	2	ća	8
dolje	3	ovdje	1	van	2	vani	3
van	2	dolje	1	unutra	1	ovdje	2
napola[12]	1	ispod[13]	1	ća	1	drugdje	1
iza	1			gore	1	tu	1
						dalje	1
	21		10		9		22

Promotre li se konkretni primjeri, zaključuje se da se u nekim primjerima može govoriti o nerazlikovanju priloga s obzirom na blizinu/udaljenost (primjeri 49 i 50), a zabilježena je i pogrešna uporaba priloga *tamo* u značenju mjesta (primjer 51). Samoispravci svjedoče o nesigurnosti govornika u određivanju tih prostornih odnosa. Prilog *dolje* zabilježen je u korpusima i jednojezičnih i dvojezičnih ispitanika (primjer 52), a prilog *gore* u korpusu dvojezičnih djevojčica. Međutim, riječ je o frazeološkoj uporabi (primjer 53). Prilog *van/vani* učestaliji je (primjeri 54 i 55), a prilog *unutra* zabilježen je samo u korpusu dvojezičnih djevojčica (primjer 56). U korpusu dvojezične djece česta je uporaba nestandardnoga priloga *ća* (primjer 57). Također dvojezični ispitanik upotrijebio je i primjer dvaju priloga *negdje drugdje*[14] (primjer 58).

[12] Jednojezična djevojčica proizvela je iskaz: „I već se napola popela.“ (M-HR-27).

[13] Jednojezični dječak rabi prijedlog *ispod* kao prilog: „A ispod je bio pas.“ (M-HR-14).

[14] Karlić i Bago (2020) smatraju da se mjesna deiksa izražava dvjema skupinama riječi i izraza, tj. „(1) „pravim deikticima“: mjesni prilozi (npr. *ovdje, tu, ondje, lijevo, desno, gore, dolje*), pokazne pridjev-

(49) I onda je tu doš(a)o jedan vuk [* s]. (…) I ova je tamo jela travu. (…) I ona 0je tamo. I gledala je ona to ta ptica tu. (M-HR-49)
(50) I lisica kako iza drveta ulazi [* s]. I tu je. (M-HR-01).
(51) I onda je [* m] ptica se uplašila tu. I onda ju je mačka tamo zgrabila. (B-POR-07)
(52) A mačka je to dolje gledala kako bi ona njih pojela. (M-HR-01)
(53) +" <nemojte nikome> [///] nemojte letit [: letjeti] dolje i gore jer će vas ne(t)ko uzeti. (B-RI-24)
(54) I gura ga van iz vode. (M-HR-15)
(55) Pa je išao vani. (B-POR-RI)
(56) Onda je mama ušla unutra. (B-RI-28)
(57) I onda je pošla ča@d iskati@d [: tražiti] za jisti [: jesti]. (B-POR-10)
(58) Pa onda kad je mama gledala negdje drugdje, onda se kozlić bojao. (B-RI-06)

Može se zaključiti da se prostorna dva plana razlikuju tek kod neke djece uporabom priloga *ovdje/tamo* i *tu/tamo*. Zanimljiv je primjer uporabe pokazne zamjenice i priloga u određivanju položaja likova (primjeri 59 i 60). Kada je riječ o pokaznim zamjenicama, djeca se u pravilu koriste samo jednom od njih, ili *ovaj/ova/ovo* ili *taj/ta/to* tijekom cijeloga iskaza (primjeri 61 i 62).

(59) Vidim da je ova tu koza otišla spasiti ovu tu malu. I onda da su izašli iz rijeke. I onda je lisica tu kozu htjela pojesti. (M-HR-31)
(60) A kad je ovaj prestao jest(i) travu onda je ovaj [* m] tu lisica došao [* m]. (M-HR-02)
(61) A ovaj malo veći jede travu. Onda je mama spasila malog. I onda ovaj još uvijek jede travu. I onda je vuk [* s] htjeo [* m] pojesti ovog koji jede travu. (M-HR-32)
(62) I onda je lisica (.) koja želi uhvatiti tu ovcu +... I onda dođe (.). Znači, onda on uhvate [* m] tu ovcu [* s]. A ta vrana ili orao je na grani. Onda je uhvatio tu ovcu [* s]. (B-POR-12)

ske i imeničke zamjenice (*to/ovo/ono, taj/ovaj/onaj*) u oblicima za sva tri gramatička roda u jednini i množini) te pojedini glagoli kojima se kodira lokacija govornika i sugovornika (*doći/otići, donijeti/odnijeti*); te (2) nedeiktičkim izrazima modificiranim/determiniranim nekim deiktičnim jezičnim sredstvom (npr. *ova strana ploče*, *desna strana*)." (Karlić i Bago, 2020: 755).

Ako se ti primjeri usporede s rezultatima istraživanja koherentnosti u propovjednom diskursu djece od 4 do 10 godina I. Trtanj (2019), potvrđuje se nekoliko pretpostavki koje su se pokazale i ovom raščlambom – djeca do šeste godine „rabe prostorne deiktike i paralingvističke geste“, tako su „zamjenice deiktične te omogućuju da svaka rečenica bude odvojena jedinica. Zamjenice nisu dvosmislene, ali ako ih se promatra kao cjelinu, unutar diskursa, onda jesu. Tek nakon šeste godine djeca počinju rabiti zamjenice anaforički.“ (Trtanj, 2019: 594)

Brojevi

Kad je riječ o brojevima – jednojezični i dvojezični ispitanici služe se glavnim i rednim brojevima za označavanje likova (primjeri 63–66) i redoslijeda zbivanja, odnosno slijeda događaja na slikama (primjeri 67 i 68).

(63) I onda je tu doš(a)o jedan vuk [* s]. (M-HR-49)
(64) Jedan kozlić je išao u: [/] u rjekicu [* m]. (B-RI-16)
(65) Pa su one pile vodu. A ova druga je jela (.) travu. (B-RI-28)
(66) Vidim malu kozu koja se utapa u rijeci. Druga koza jede travu. Treća trči. (M-HR-37)
(67) Prvo je ova ušla u vodu. Pa <je mama ga> [* m] spasila. Lis [* p] je skočio. (M-HR-04)
(68) Na prvoj slici je neki [//] neko [* m] druga koza jela travu. I na drugoj slici došla je lisica. (M-HR-28)

Glagoli

Najveći je udio različitih glagola/glagolskih natuknica kao i najveći udio glagolskih pojavnica u korpusu jednojezičnih djevojčica. U njemu se pojavljuje ukupno 112 različitih glagolskih natuknica, a najmanji je udio u korpusu dvojezičnih djevojčica u kojemu je zabilježeno 67 glagolskih natuknica. Dvojezični dječaci upotrijebili su ukupno 81 glagolsku natuknicu, a jednojezični dječaci 75 glagolskih natuknica (tablica 8). Omjer natuknica i pojavnica kretao se u rasponu od 0,29 kod dvojezičnih dječaka do 0,37 kod dvojezičnih djevojčica. Zanimljivo je istaknuti da su jednojezične djevojčice i dvojezični dječaci proizveli više glagolskih pojavnica i natuknica od jednojezičnih dječaka i dvojezičnih djevojčica. Za jednojezične djevojčice objašnjenje bi moglo biti da su u prosjeku proizvele više

pojavnica u odnosu na ostale ispitanike (usp. tablicu 1), dok su dvojezični dječaci proizveli neznatno više pojavnica u prosjeku od jednojezičnih dječaka (51,82 naprama 49,18), ali ipak manje u usporedbi s dvojezičnim djevojčicama (59,83). Razlika u omjeru glagolskih natuknica i pojavnica bila je manja kod jednojezičnih dječaka i djevojčica nego kod dvojezičnih.

Tablica 8. Glagolske natuknice i pojavnice u korpusima

Glagoli	JJ f.	JJ m.	DJ f.	DJ m.
Natuknice	112	75	67	81
Pojavnice	345	211	182	279
Omjer	0,32	0,36	0,37	0,29

Promotre li se najzastupljenije glagolske natuknice (tablica 9), uočava se da se neki glagoli ponavljaju u svim korpusima, ali njihova se čestota razlikuje. U trima je korpusima najzastupljeniji glagol egzistencijalni glagol *biti*, a osim toga glagola po čestoti se izdvaja glagol *doći* koji je u korpusima jednojezičnih govornika na drugome mjestu, a kod dvojezičnih dječaka na prvome. Kod dvojezičnih djevojčica njegov je udio istovjetan udjelu glagola *uhvatiti* i *ići*. Na desetak glagolskih natuknica kod jednojezičnih dječaka i dvojezičnih djevojčica otpada polovica proizvedenih glagola. Desetak glagolskih natuknica kod dvojezičnih dječaka pokriva 48,38 % proizvedenih glagola, dok je njihov udio kod jednojezičnih djevojčica najmanji (46,97 %).

Tablica 9. Najzastupljenije natuknice u korpusima

Red. br.	JJ f.	udio	JJ m.	udio	DJ f.	udio	DJ m.	udio
1.	biti	10,72	biti	9,95	biti	7,14	doći	5,73
2.	doći	8,7	doći	9	uhvatiti	4,4	biti	5,38
3.	pasti	3,48	ugristi	4,74	doći	4,4	ugristi	5,02
4.	loviti	2,9	jesti	4,74	ići	4,4	uhvatiti	4,66
5.	vidjeti	2,9	otići	3,79	jesti	3,85	gledati	4,66
6.	uzeti	2,61	vidjeti	3,32	uloviti	3,85	ići	4,66
7.	htjeti	2,61	uloviti	2,84	vidjeti	3,85	vidjeti	4,3
8.	jesti	2,61	skočiti	2,84	otjerati	3,3	uzeti	3,94
9.	ugristi	2,61	pojesti	2,84	pojesti	3,3	pojesti	3,58
10.	popeti se	2,61	uhvatiti	2,37	bježati	3,3	jesti	3,58

Red. br.	JJ f.	udio	JJ m.	udio	DJ f.	udio	DJ m.	udio
	otići	2,61	željeti	2,37	ugristi	3,3	loviti	2,87
	ići	2,61	pobjeći	2,37	gledati	3,3		
					popeti se	3,3		
Σ		46,97		51,17		51,69		48,38

Semantičke vrste glagola određene su prema Mikelić Preradović (2019). Mikelić Preradović (2019: 80–84) glagole kretanja svrstava u trinaest skupina i veći broj podskupina. U tablicu su uvrštene samo one skupine kojima pripadaju glagoli zabilježeni u korpusima.

Tablica 10. Udio podvrsta glagola kretanja u korpusima

Glagoli kretanja	JJ f.	JJ m.	DJ f.	DJ m.
atkurzivni	33,34	41,18	20,93	25,89
apkurzivni	24,24	17,65	25,58	18,82
Ići	7,07	5,88	20,93	15,29
transkurzivni	2,02	–	–	–
kretanje prema gore	13,13	9,8	13,95	18,82
kretanje prema dolje	12,12	1,96	–	4,71
inkurzivni	2,02	5,88	2,33	1,18
ekskurzivni	3,03	3,92	–	5,88
način kretanja	2,02	13,73	16,28	9,41
kretanje s pratnjom	1,01	–	–	–

Treba istaknuti da su u iskazima jednojezičnih i dvojezičnih ispitanika glagoli *biti* i *doći* najzastupljeniji glagoli. Veća zastupljenost glagola *doći* i *otići* može se tumačiti i time što se odlascima i dolascima pojedinih likova pokreće radnja. U cjelovitoj građi najzastupljeniji je atkurzivni glagol, tj. „glagol primicanja“ (Mikelić Preradović, 2019: 82) *doći* (primjer 69). Ostali su glagoli poput *vratiti se* značajno manje zastupljeni (primjer 70).

(69) I <došla je> [/] došla je mačka. (M-HR-19)
(70) Mama se vratila sa crvićima. (M-HR-14)

„Apkurzivni glagoli: glagoli odmicanja, udaljavanja i napuštanja“ glagoli su koji „definiraju smjer odmicanja od određenoga mjesta“ (Mikelić Preradović,

2019: 82). Među njima je najzastupljeniji glagol *doći*, ostalih glagola značajno je manje, poput *odletjeti, otplivati, pobjeći, bježati* (primjeri 71–75).

(71) Prvo tata je rek(a)o svojim ptičicama da ide po hranu. Pa je onda odletio. (M-HR-19)
(72) I onda je mama otišla. (M-HR-07)
(73) A ona je malo još otplivala. (M-HR-49)
(74) I ova je pobjegla. (M-HR-49)
(75) A ovce [* s] su bježali [* m]. (B-RI-25)

Prijedlog *od* rabi se samostalno i u kombinaciji s prijedložno-padežnim izrazom *od* + G (primjer 76).

(76) I onda je mačka pala. I bježala od psa. (M-HR-09)

„Ekskurzivni glagoli izriču kretanje iz nečega, izlaženje." Oni „preciziraju smjer kretanja – prema van" (Mikelić Preradović, 2019: 80) i u primjerima se često pojavljuju s prijedložno-padežnim izrazima *iz* + G (primjer 77).

(77) A ove dvije su izašle van iz vode. (M-HR-15)

„Inkurzivni glagoli: izriču kretanje u nešto, ulaženje" (Mikelić Preradović, 2019: 80) i manje su zastupljeni u korpusima (primjer 78).

(78) Znači najprije je janje [* s] neko upalo u vodu. (M-HR-28)

Zanimljiv je udio glagola kojima je izražen način kretanja koji je najzastupljeniji u dvojezičnih djevojčica. Primjeri u kojima se upotrebljava glagol *ići* ili *hodati* u izražavanju kretanja prema gore zabilježeni su u iskazima dvojezičnih govornika (primjeri 79–81). Udio glagola *ići* znatno je veći u iskazima dvojezične djece.

(79) Onda je išla na drvić [* m] ptičicama. (B-POR-07)
(80) Mačak je hodel [: išao] na drvo. (B-POR-10)
(81) Mačka se skoro popenjala [* m]. I išla na stablo. (B-POR-11)

S obzirom na slikovne predloške, razumljiva je veća zastupljenost glagola koji-

ma se izriče kretanje prema gore. Najzastupljeniji je glagol u izražavanju kretanja prema gore *penjati se/popeti se* (primjer 82).

(82) A mačka se popela na stablo. (M-HR-37)

ZAKLJUČAK

Rezultati ovoga istraživanja u skladu su sa spoznajama proizašlima iz drugih istraživanja ranoga jezičnog razvoja prema kojima djeca najčešće proizvode glagole i imenice s tim da glagole proizvode u više različitih oblika (usp. Aladrović Slovaček, 2019). U raščlanjenoj je građi udio glagolskih i imeničkih pojavnica iznosio 56,13 %. Glagolske su pojavnice za 12,21 postotni bod bile zastupljenije od imeničkih pojavnica te za 21,31 postotni bod od veznika koji su bili treća vrsta riječi po zastupljenosti. U trima je korpusima egzistencijalni glagol *biti* očekivano najzastupljeniji glagol. Samo je u korpusu dvojezičnih dječaka od njega zastupljeniji bio glagol *doći*, ali razlika je iznosila samo 0,35 postotnih bodova. Važno je napomenuti da je glagol *doći* kod jednojezičnih ispitanika bio na drugome mjestu po zastupljenosti, a kod dvojezičnih djevojčica imao istovjetan udio kao i glagoli *uhvatiti* i *ići*. Budući da na desetak glagolskih natuknica otpada polovica proizvedenih glagola kod jednojezičnih dječaka i dvojezičnih djevojčica odnosno 48,38 % kod dvojezičnih dječaka i 46,97 % kod jednojezičnih djevojčica, potvrđeno je da govornici tijekom ranoga jezičnog razvoja proizvode glagole u više različitih oblika što znači da se uz pojedinu glagolsku natuknicu bilježi više pojavnica odnosno različnica. Atkurzivni glagol *doći* u cjelovitoj je građi bio najzastupljeniji glagol, a ne iznenađuje ni veća zastupljenost glagola *doći* i *otići* odnosno glagola kojima se izriče kretanje prema gore u odnosu na druge glagole u raščlanjenoj građi s obzirom na radnju prikazanu na slikovnim predlošcima. Najzastupljeniji glagolski vidski par za izražavanje kretanja prema gore činili su, kao što je navedeno, nesvršeni glagol *penjati se* i njegov vidski parnjak *popeti se* odnosno nestandardna inačica *popenjati se*. Zanimljivo je podsjetiti da su dvojezični ispitanici pri izražavanju kretanja prema gore posezali i za glagolima *ići* i *hodati*.

Imeničke su pojavnice po zastupljenosti u raščlanjenoj građi slijedile glagolske, ali kada je riječ o natuknicama, utvrđeno je da je među deset najzastupljenijih natuknica u svakom od četiriju raščlanjenih korpusa bilo više imenica nego glagola. Dakle, ispitanici su pri izricanju predikata češće posezali za već korištenim

glagolima, dok je subjekt ili ostajao neizrečen, pa se imenice nisu ponavljale, ili je bio izrečen odgovarajućom zamjenicom. Osim toga, pri imenovanju likova iz slikopriča ispitanici su rabili različite natuknice. Najviše su različitih natuknica naveli imenujući kozliće *kozicama*, *ovčicama*, *janjetom*, *jarcem*, *jarčekom*, *konjem* ili *kravom*. Pticu koja napada lisicu da bi obranila kozliće prepoznali su kao *gavrana*, *galeba*, *vranu* ili *sokola*. Neki su ispitanici ptiće nazivali *pilićima*, a zabilježeno je i da su psa doživjeli kao *vuka*. Osim umanjenica zabilježene su i sintagme kojima se određuju obiteljski odnosi, npr. *mama ptica*. Takvi su primjeri, kao što je navedeno, česti u dječjem govoru jer se rabe u obraćanju djeci kao i u književnim tekstovima namijenjenima njima.

Među veznicima najzastupljeniji je bio veznik *i* što se moglo i očekivati jer je ranijim istraživanjima potvrđeno da se u razvoju pripovjednoga diskursa najranije i najčešće javlja upravo taj konektor (usp. Košutar i Hržica, 2021), a veznik *i* te vremenski prilog *onda* u iskazima jednojezičnih i dvojezičnih ispitanika najzastupljenije su pojavnice. Iako se udio pojavnica razvrstanih prema vrstama riječi u raščlanjenim uzorcima jednojezičnih i dvojezičnih ispitanika obaju spolova nije značajnije razlikovao, dubinska je analiza otkrila neke specifičnosti. Kada je riječ primjerice o pridjevima, samo se tri pridjeva bilježe u svim korpusima (*malen*, *velik* i *sretan*), a najveći broj različitih pridjeva, njih dvanaest, proizvele su jednojezične djevojčice. Riječ je redom, osim u jednom primjeru (*mačkin* rep), o opisnim pridjevima.

Ranijim je istraživanjima utvrđeno da se prostorni prijedlozi usvajaju prije vremenskih (usp. Hržica i sur., 2021). To je potvrđeno i ovim istraživanjem. Od trinaest različitih prijedloga zabilježenih u građi najviše je bilo prostornih prijedloga, a najčešće su prijedložno-padežne sveze bile: *u* + A/L, *na* + A/L, *za* + A i *od* + G. Sve četiri su skupine ispitanika proizvele prijedloge *u*, *na*, *za*, *iz* i *po*, a zanimljivo je da su ispitanici osim prijedloga *u* i *na* s različitim padežima rabili i neke druge prijedložno-padežne sveze (*po* + A/L, *s(a)* + G/I i *za* + A/I). Najzastupljeniji prijedložno-padeži izraz u svim četirima korpusima bio je ipak *za* + A. Kada je riječ o prijedlozima *u* i *na*, utvrđene su razlike među skupinama. Kod jednojezične djece sveza *na* + L češća je od sveze *na* + A, dok je kod dvojezične djece situacija obrnuta. Razlike su utvrđene i unutar skupina jednojezičnih i dvojezičnih ispitanika promatranih s obzirom na spol. Dvojezične djevojčice proizvele su samo svezu *u* + A za razliku od dvojezičnih dječaka koji su podjednako rabili sveze *u* + A i *u* + L. Kod jednojezičnih djevojčica zastupljenija je bila sveza *u* + L, a kod jednojezičnih dječaka sveza *u* + A. Prijedložno-padežna sveza *po* +

A, koja se rabi za izražavanje namjere, zabilježena je u svim četirima korpusima, a sveza *po* + L, kojom se izražava prostor, uopće nije zabilježena. Pri proizvodnji prijedložno-padežnih izraza zabilježena su i neka odstupanja, npr. *od* + G umjesto *s* + G (vidi primjer 21). Nadalje, od dvadeset prostornih odnosa, koji se, prema Pranjkoviću (2001), u hrvatskome jeziku označavaju ili konkretiziraju prijedlozima u raščlanjenoj je građi potvrđeno njih sedam: postlokativnost, supralokativnost, sublokativnost, intralokativnost, ekstralokativnost, direktivna lokativnost i ablokativnost, tj. ablativna lokativnost.

Mjesnih je priloga u raščlanjenoj građi bilo znatno manje nego vremenskih. Pri izražavanju mjesta ispitanici su se najčešće služili deičkim prilozima *tu* i *tamo*. Zabilježeni su i primjeri pogrešne uporabe priloga *tamo* u značenju mjesta (vidi primjer 51), kao i uporaba nestandardnoga priloga *ća* (vidi primjer 57). Samo su neki ispitanici razlikovali dva prostorna plana što je potvrđeno uporabom priloga *ovdje* i *tamo* odnosno *tu* i *tamo*. Kada je riječ o pokaznim zamjenicama, utvrđeno je da ispitanici u pravilu rabe istu zamjenicu tijekom cijeloga iskaza (*ovaj*/*ova*/*ovo* ili *taj/ta/to*).

U iskazima jednojezičnih i dvojezičnih dječaka i djevojčica analizirana su, dakle, samo neka obilježja izražavanja prostora. Na temelju svega navedenoga zaključeno je, među ostalim, da su neka obilježja zastupljena i kod jednojezične i kod dvojezične djece: prostorni koncepti *gore – dolje*, *u – iz*. Jednojezična djeca izražavaju koncept postlokativnosti koji uključuje prijedlog *iza* i ablokativnosti u prijedložno-padežnim izrazima *s* + G. U raščlanjenoj građi nije zabilježen prilog smjera, prilozima se izražava mjesto i cilj. Prostorne i zamjeničke deikse u njihovim iskazima odnose se na referente, odnosno likove u pripovjednim iskazima. Od pridjeva su najzastupljeniji *malen* i *velik*, pa je značenje veličine od prostornih značenja najzastupljenije. Od glagola kretanja najveći je udio atkurzivnih i apkurzivnih glagola čime se izražavaju odlasci ili dolasci likova i iznosi slijed događaja. Prostorna značenja ovim su opisom tek dijelom prikazana, iz analize su izostavljene i ostale skupine glagola, čestice, iscrpnija analiza zamjenica, ali takva raščlamba uvelike nadilazi okvire ovoga rada.

Literatura

Aladrović Slovček, K. (2019). *Od usvajanja do učenja hrvatskoga jezika*. Zagreb: Alfa.

Cannon, J., Levine, S. i Huttenlocher, J. (2007). A system for analyzing children and caregivers' language about space in structured and unstructured contexts. *Spatial Intelligence and Learning Center (SILC) tehnical report*.

Colić, V., Milošević, T. i Colić, U. (2017). Opažanje, shvatanje i predstavljanje prostora kod dece predškolskog uzrasta. *Zbornik Odseka za pedagogiju*, 26, 137–155.

Gardner, H., Kornhaber, M. L. i Wake, W. K. (1996). *Inteligencija: različita gledišta*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Guberina, P. (1986). Govor i prostor. *Filologija*, 14, 87–95.

Hržica, G., Čamber, M. i Kaštelančić Igrc, A. (2021). The acquisition of Croatian prepositional phrases by mono- and bilingual children. *Strani jezici*, 50, 159–183.

Hržica, G. i Kuvač Kraljević, J. (2020). The Croatian adaptation of the Multilingual Assessment Instrument for Narratives. *ZAS Papers in Linguistics*, 64, 37–44.

Hržica, G., Brdarić, B., Tadić, E., Goleš, A. i Roch, M. (2015). Dominantnost jezika dvojezičnih govornika talijanskoga i hrvatskog jezika. *Logopedija*, 5 (2), 34–40.

Karlić, V. i Bago F. (2020). Pragmatika i leksikografija: deiktici kao izazov suvremene leksikografije. *Rasprave*, 46 (2), 749–763.

Košutar, S. i Hržica, G. (2021). Zastupljenost i funkcije konektora *i* u dječjem diskursu. *Suvremena lingvistika*, 47 (91), 49–68.

Kuvač Kraljević, J. (2017). *Otključavanje jezika*. Split: Hrvatsko interdisciplinarno društvo.

Kuštović, T. (2009). Prilozi za izražavanje prostora. U: K. Mićanović (ur.), *Prostor u jeziku/Književnost i kultura šezdesetih. Zbornik 37. seminara Zagrebačke slavističke škole*. (21–30). Zagreb: Hrvatski seminar za strane slaviste. Zagrebačka slavistička škola. Filozofski fakultet u Zagrebu.

Kuvač, J. i Cvikić, L. (2002). Pridjevi u ranome, jezičnome razvoju. Utjecaj pjesmica, priča i razbrajalica. U: I. Vodipija (ur.), *Dijete i jezik danas*. (95–114). Osijek: Visoka učiteljska škola u Osijeku.

Levinson, S. C. i Wilkins, D. P. (ur). (2006). *Grammars of space: explorati-*

ons in cognitive diversity. Cambridge: Cambridge University Press.

MAIN Team at ZAS. (2021). *CLAN transcription rules for MAIN*. Leibniz-Zentrum Allgemeine Sprachwissenschaft (ZAS). (pristupljeno 15. veljače 2024.) https://www.leibniz-zas.de/fileadmin/media/Dokumente/ZASPiL/ZASPiL_63/MAIN_Transcription_rules.pdf.

Mikelić Preradović, K. (2019). *CROVALLEEX: valencijski leksikon glagola hrvatskoga jezika*. Zagreb: FF press.

Pavličević-Franić, D. (2003). Višejezičnost u školi i društvu / Plurilinguism in school and society. U: D. Pavličević-Franić i M. Kovačević (ur.), *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini II.: teorijska razmatranja i primjena / Communicative Competence in Language Pluralistic Environment II.: Theoretical Considerations and Practice*. (Spektar, 9. knjiga) (93–103). Zagreb: Naklada Slap i Sveučilište u Zagrebu.

Pranjković, I. (2009). Prostorna značenja u hrvatskome jeziku. U: K. Mićanović (ur.), *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih. Zbornik radova 37. seminara Zagrebačke slavističke škole*. (11–19). Zagreb: Zagrebačka slavistička škola.

Pranjković, I. (2001). *Druga hrvatska skladnja. Sintaktičke rasprave*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Pruden, S., Levine, S. i Huttenlocher, J. (2011). Children's spatial thinking: does talk about the spatial world matter? *Developmental Science*, 14 (6), 1417–1430.

Pruden, S., Levine, S. (2017). A sex difference in preschoolers' spatial language use: Parent spatial language input mediates this sex difference. *Psychological science*, 28 (11), 1583–1596.

Stančić, V. i Ljubešić, M. (1994). *Jezik, govor, spoznaja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Šarić, Lj. (2014). *Prostor u jeziku i metafora. Kognitivnolingvističke studije o prefiksima i prijedlozima*. Zagreb: Jesenski i Turk.

Trtanj, I. (2019). Organizacija pripovjednoga diskursa: anafora i kohezija u dječjem pripovijedanju. *Jezikoslovlje*, 20 (3), 583–601.

Valerjev, P. (2020). Prostorni vid i mozak. U N. Šimić, P. Valerjev, M. Nikolić Ivanišević (ur.), *Mozak i um: Od električnih potencijala do svjesnog bića* (133–167). Zadar: Sveučilište u Zadru.

Vujnović Malivuk, K. i Palmović, M. (2015). Dvojezično usvajanje jezika: povezanost s jezičnim teškoćama i nejezičnim sposobnostima. *Logopedija*,

5 (1), 20–24.

Wu, D., Li, H. i Degotardi, S. (2022). Early spatial language development and education: a scoping review. *SN Social Sciences. A Spriner Nature journal*, 2 (20).

Space in the Oral Narratives of Monolingual and Bilingual Preschoolers

Abstract

Children acquire the basics of their mother tongue between the ages of three and four, and by the time they start school, they must develop spatial orientation, i.e., they must be able to name spatial relationships. At the same time, the ability to meaningfully tell or retell a shorter sequence of events also develops. Although the same patterns of language acquisition are recognized in all children, the speech and language development of monolingual and bilingual children may differ. Bilingual children sometimes possess a different level of linguistic knowledge of the languages they acquire at the same time. Compared to monolingual children, they typically know fewer words in each of their languages. Therefore, the goal of this paper is to determine the linguistic specificities of monolingual and bilingual preschoolers in expressing spatial relations. To achieve this, transcribed samples of the spoken language of Croatian preschoolers from the CHILDES corpus were analyzed. The samples were collected using the Croatian version of the *Multilingual Assessment Instrument for Narratives* (MAIN), which was translated and adapted by Hržica and Kuvač Kraljević (2020).

From the corpus, which contains 143 transcribed samples of speech production (narrations based on a picture template) of subjects aged 5 to 63, samples of about 70 monolingual and bilingual children of both sexes, aged 5.1 to 6.11, were selected. All bilingual children live in a bilingual environment and speak Croatian and Italian. The MAIN contains four parallel stories, but for the purposes of this paper, the narration samples of two stories (*Baby Birds* and *Baby Goats*) were selected. All selected transcripts were transcribed and marked (male or female; monolingual or bilingual). The linguistic specificities of monolingual and bilingual preschoolers were described based on an analysis of the representation of parts of speech, adjectives, prepositional case expressions, the use and representation verbs of movement, etc. The results between the groups (girls – boys, monolingual – bilingual children) were also compared.

Keywords:
bilingualism, Croatian language, monolingualism, preschoolers, spatial relation